

Joanna Grzela*

POWRÓT ZNAD KRAWĘDZI, CZYLI JAK ISLANDIA STAŁA SIĘ NAJBEZPIECZNIEJSZYM PAŃSTWEM NA ŚWIECIE

Streszczenie

Islandia mocno odczuła skutki kryzysu, który nastąpił jesienią 2008 roku. Stworzył on poważne zagrożenie dla jej stabilności gospodarczej, społecznej i politycznej, a co za tym idzie, tożsamości narodowej i suwerenności. W ciągu tygodnia państwo to stało się niemal bankrutem. To jednak nie przeszkodziło w uznaniu Islandii przez australijski Instytut Ekonomii i Pokoju za najbezpieczniejsze państwo świata. Celem artykułu jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Co sprawia, że Islandia od ponad 15 lat jest niezmiennie uznawana za jedno z najbezpieczniejszych państw na świecie zarówno pod względem militarnym, jak i pozamilitarnym?

Słowa kluczowe: Islandia, kryzys finansowy, bezpieczeństwo

Wstęp

Islandia to małe państwo wyspiarskie (103 tys. km kw. powierzchni) leżące w Europie Północnej i liczące ok. 380 tys. mieszkańców (w I kwartale 2024 roku). Ten nordycki kraj znajduje się pomiędzy Oceanem Arktycznym i Północnym Atlantykiem, między Grenlandią a Norwegią, w pobliżu koła podbiegunowego. Jest najbardziej na zachód wysuniętym państwem w Europie¹. Historycznie rzecz biorąc, Islandia była w dużej mierze zależna od rybołówstwa, które długo stanowiło główną gałąź jej gospodarki. Dopiero pod koniec XX wieku rozwinęło się tam hutnictwo aluminium, które w 2008 roku tworzyło 39% eksportu i 17,5% PKB². Od początku XXI wie-

* Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, e-mail: joanna.grzela@ujk.edu.pl, ORCID: 0000-0003-4341-947X.

¹ *The country's population was 383,726 at the beginning of 2024*, Statistics Iceland, <https://www.statice.is>, 1.03.2024 (13.05.2024).

² D. Grande, *Rethinking Aluminum in Iceland's Economy: Balancing Risk and Reward*, Lehigh University Lehigh Preserve, <https://preserve.lib.lehigh.edu>, 1.01.2011 (13.05.2024).

ku sektor finansowy stał się dominującą siłą w islandzkiej gospodarce. Aktywa posiadane przez banki osiągnęły niemal 100 mld dolarów, przekraczając ponad dziesięciokrotnie wielkość PKB. Dlatego, gdy w 2008 roku wybuchł światowy kryzys finansowy, gospodarka tego państwa silnie to odczuła. W ciągu kilku miesięcy waluta straciła około 50% swojej wartości, wzrosła inflacja, a poziom bezrobocia sięgnął ponad 9%. Upadek bankowości w Islandii (trzy główne banki zbankrutowały jednocześnie) był największym, jakiego doświadczyło jakiekolwiek państwo w historii gospodarczej, biorąc pod uwagę wielkość jego gospodarki. Choć bezpośrednie skutki kryzysu dotyczyły głównie sfery ekonomicznej, jego wpływ rozciągnął się również na inne aspekty funkcjonowania państwa. Islandia zdołała jednak szybko odbudować swoją gospodarkę i poprawić mechanizmy nadzoru finansowego, co przyczyniło się do wzmocnienia zarówno jej bezpieczeństwa gospodarczego, społecznego, jak i politycznego.

Wybuch kryzysu finansowego nie przeszkodził w uznaniu Islandii przez australijski Instytut Ekonomii i Pokoju (ang. *Institute for Economics and Peace*) za najbezpieczniejsze państwo świata. Co więcej, od 2008 roku Islandia utrzymuje się na szczycie Globalnego Indeksu Pokoju (ang. *Global Peace Index – GPI*³), który co roku jest sporządzany przez ten Instytut. Czyni ją to interesującym przypadkiem w badaniach nad bezpieczeństwem narodowym i międzynarodowym.

Celem naukowym artykułu jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Co sprawia, że Islandia od ponad 15 lat jest niezmiennie uznawana za jedno z najbezpieczniejszych państw na świecie zarówno pod względem militarnym, jak i pozamilitarnym? Historia najnowsza Islandii wciąż pozostaje dość niedoceniana w polskim piśmiennictwie, dlatego założeniem autorki jest próba wypełnienia tej luki.

Determinanty bezpieczeństwa Islandii

Wśród czynników, które warunkują bezpieczeństwo Islandii, można wymienić kilka zasadniczych. Są to czynniki: historyczne, geopolityczne, społeczne, ekologiczne, ekonomiczne i technologiczne.

³ Głównym celem GPI jest pomiar pokoju w poszczególnych państwach i regionach, a także identyfikacja czynników, które przyczyniają się do pokoju. Indeks składa się z 23 wskaźników, które można podzielić na trzy szerokie kategorie: bezpieczeństwo wewnętrzne – obejmuje takie czynniki, jak: poziom przestępczości, stosunek policji do obywateli, występowanie aktów terrorystycznych, skuteczność aparatu prawnego i egzekwowania prawa; konflikty wewnętrzne i zewnętrzne – analizuje skalę konfliktów, w których kraj bierze udział, zarówno wewnętrznych, jak i poza jego granicami; militaryzacja – zaliczane są tu wydatki na obronność w stosunku do PKB, import i eksport broni czy liczba żołnierzy w stosunku do populacji.

Jeśli chodzi o położenie, to Islandia wyłoniła się z oceanu na aktywnym wulkanicznie grzbiecie śródkwoatlantyckim, który oddziela kontynent europejski od Ameryki Północnej. Wyspa została wyrzucona w górę w wyniku serii erupcji około 15 mln lat temu. Znajduje się w jednym z największych gorących punktów na świecie, a ponieważ jest nadal w fazie formowania, erupcje wulkanów nie są rzadkością. Pierwsze trwałe osady zostały tam założone około 874 roku, kiedy to norweski wiking Ingólfur Arnarson osiedlił się w rejonie obecnego Reykjavíku⁴. Historia Islandii jako państwa w pełni suwerennego jest relatywnie krótka, bowiem znaczna część jej przeszłości była zdominowana przez obce rządy – najpierw przez Norwegię (1262–1380), a następnie przez Danię (do 1918 roku). Islandia jest uważana za jedną z najstarszych demokracji na świecie. Opinia ta wynika z faktu, iż w 930 roku islandzcy osadnicy założyli zgromadzenie przedstawicieli różnych regionów wyspy, które odbywało się co roku na równinie Thingvellir. Tak powstał Althing (isl. *Alþingi*) – islandzki parlament. Pełnił on funkcje ustawodawcze i sądowe, a także służył jako miejsce rozstrzygania sporów i podejmowania ważnych decyzji społecznych. Chociaż działał nieprzerwanie przez wiele wieków, Islandia przeszła przez różne etapy polityczne, w tym okresy pod panowaniem norweskim i duńskim, zanim odzyskała pełną suwerenność w 1944 roku. Wówczas Althing stał się parlamentem w nowoczesnym, suwerennym państwie demokratycznym. Wcześniej, w 1904 roku, Islandia stała się demokracją parlamentarną, przekształconą w 1918 roku w suwerenne państwo, połączone unią personalną z Danią (która kierowała islandzkimi sprawami zagranicznymi oraz obroną wybrzeża). Od 1920 roku – na mocy nowej konstytucji – została utrwalona odrębność islandzkiego parlamentu i rządu. Unię zerwano w następstwie inwazji hitlerowskich Niemiec na Królestwo Danii. W kwietniu 1940 roku Islandia ogłosiła tymczasową niepodległość, pozostając państwem neutralnym podczas II wojny światowej⁵.

Islandia, choć jest niewielka pod względem geograficznym i populacyjnym, odgrywa nietypową rolę w kwestiach bezpieczeństwa. Oto bowiem podczas II wojny światowej i w czasie zimnej wojny służyła jako ważna placówka atlantycka. Pozycja Islandii pozwoliła USA i NATO na patrolowanie niezwykle ważnych morskich pasażów określanych jako „luka GIUK” (*Greenland-Iceland-United Kingdom Gap*) i przebiegających przez Grenlandię, Islandię i Wielką Brytanię. Luka (zarówno histo-

⁴ Á. Árnason, *Ingólfur Arnarson*, Nýhöfn Reykjavík, 2022.

⁵ G. Szelągowska, *Od kolonii do państwa niepodległego [w:] Islandia. Wprowadzenie do wiedzy o społeczeństwie i kulturze*, red. R. Chmykowski, W. Pessel, Warszawa 2009.

rycznie, jak i współcześnie) jest strategicznie ważnym regionem dla operacji wojskowych i bezpieczeństwa międzynarodowego. W czasie zimnej wojny była kluczowym obszarem dla wykrywania i monitorowania radzieckich okrętów podwodnych próbujących przedostać się na otwarte wody Atlantyku (siły NATO nadal monitorują ten obszar, aby zapewnić stabilność i bezpieczeństwo w północnym Atlantyku).

Islandia w 1949 roku stała się członkiem-założycielem NATO, rezygnując tym samym z polityki neutralności, która została zadeklarowana po odzyskaniu niezależności w 1918 roku⁶. Warto podkreślić, że Islandia nie posiadała (i nadal nie posiada) własnych sił zbrojnych, co oznacza, że potrzebowała zewnętrznej ochrony w przypadku zagrożeń militarnych. Przystąpienie do NATO zapewniło jej bezpieczeństwo i wsparcie ze strony sojuszników. Decyzja ta była jednak kontrowersyjna. Islandczycy byli i są bowiem dumni z pacyfistycznej tradycji swojego kraju. Państwo to miało długoletnie porozumienie obronne ze Stanami Zjednoczonymi, w ramach którego Amerykanie utrzymywali bazę wojskową w Keflavik od 1951 do 2006 roku. W obliczu nowych zagrożeń bezpieczeństwa i wzrostu aktywności rosyjskiej w regionie Arktyki baza została częściowo reaktywowana. NATO i Stany Zjednoczone ponownie zaczęły korzystać z infrastruktury bazy dla tymczasowych operacji i ćwiczeń wojskowych. Stany Zjednoczone nadal utrzymują zobowiązania dotyczące obrony Islandii.

Warto zaznaczyć, iż w zakresie bezpieczeństwa narodowego istotną rolę pełni Islandzka Straż Przybrzeżna, która jest elementem systemu ratownictwa, ochrony środowiska i egzekwowania prawa morskiego. Straż jest dobrze wyposażona i wyszkolona do reagowania na różnorodne zagrożenia, zarówno naturalne, jak i związane z działalnością człowieka. Nadzoruje i patroluje wody terytorialne Islandii, które obejmują obszar do 200 mil morskich od wybrzeża, działa na rzecz ochrony środowiska morskiego, monitorując zanieczyszczenia i interweniuje w przypadku wycieków ropy naftowej lub innych szkodliwych substancji. Prowadzi również działania prewencyjne i edukacyjne. Jej zadaniem jest zapobieganie nielegalnym połowom, przemytowi i naruszaniu granic. Jest także odpowiedzialna za akcje ratunkowe na morzu. Straż Przybrzeżna zarządza systemem oznakowania nawigacyjnego, który pomaga statkom bezpiecznie poruszać się po islandzkich wodach. Instytucja ta ma uprawnienia do egzekwowania prawa morskiego i przepisów dotyczących rybołówstwa, ochrony przyrody oraz innych regulacji obowiązujących na wodach terytorialnych Islandii. Ważnym zadaniem jest rów-

⁶ G. Gunnarsson, *Icelandic Security Policy: Context and Trends*, "Cooperation and Conflict", 1982, vol. XVII, nr 3/4, s. 257–272.

niez ochrona infrastruktury morskiej, takiej jak: porty, terminale naftowe i instalacje podmorskie⁷.

Znaczący wpływ na bezpieczeństwo państwa ma stabilny system polityczny, który charakteryzuje się wysokim stopniem zaangażowania i uczestnictwa obywateli, co przekłada się na sprawne zarządzanie państwem (Islandia nie doznała dotąd wewnętrznego konfliktu). Jest on kluczowym czynnikiem budującym zaufanie obywateli do rządu oraz instytucji publicznych. Stabilny system polityczny zapewnia skuteczne dostarczanie usług publicznych, takich jak: edukacja, opieka zdrowotna, bezpieczeństwo socjalne i infrastruktura. Gdy obywatele mają dostęp do wysokiej jakości usług, ich zaufanie do państwa rośnie. Co więcej, polityka społeczna Islandii jest skoncentrowana na zapewnieniu wysokiego poziomu dobrobytu obywatelom oraz promowaniu równości społecznej. Obejmuje ona szeroki wachlarz programów i inicjatyw mających na celu wsparcie różnych grup społecznych. Dzięki temu Islandia utrzymuje wysoki standard życia i niski poziom nierówności społecznych. Co ważne, hojność państwa nie zdemoralizowała Islandczyków – wskaźnik aktywności zawodowej w kwietniu 2024 roku wyniósł 82,7% przy stopie bezrobocia 3,8%⁸. Oznacza to, że 8 na 10 Islandczyków w wieku produkcyjnym podejmuje płatną pracę.

W Islandii równość nie jest jedynie powierzchownym pojęciem. Państwo to zajmuje pierwsze miejsce pod względem równości płci⁹. Zalegalizowano tam małżeństwa osób tej samej płci, a także adopcję przez nie dzieci. Kraj udziela pełnego wsparcia osobom transpłciowym. Społeczność LGBTQ w Islandii jest szanowana, czego wyrazem jest to, iż jest to jedyny kraj na świecie, w którym nigdy nie protestowano przeciwko paradzie równości – Reykjavik Pride – organizowanej tam co-rocennie od 1999 roku (wydarzenie to przyciąga ponad 100 tys. gości z całego świata, którzy przyjeżdżają, aby świętować i wspierać prawa człowieka). Polityka promująca równość i włączenie społeczne buduje zaufanie, ponieważ obywatele czują, że każdy ma równe szanse i że system działa sprawiedliwie. W efekcie mieszkańcy są wyrozumiali, serdeczni, pomocni i otwarci na innych, dzięki czemu państwo jest postrzegane jako przyjazne dla wszystkich, a przez to także bezpieczne. Co

⁷ *The Icelandic Coast Guard "Always Prepared"*, The Icelandic Coast Guard, chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcglefindmkaj/https://www.lhg.is/media, 12.10.2007 (3.06.2024).

⁸ *Iceland Labor Force Participation Rate*, Trading Economics, https://tradingeconomics.com, 1.06.2024 (3.06.2024).

⁹ *The Global Gender Gap Index 2023 rankings*, Global Gender Gap Report 2023, World Economic Forum, June 2023.

więcej, równość eliminuje napięcia społeczne i skłonność do rozbojów z powodu biedy lub frustracji.

Islandia popiera wolność wyznania. Dały temu wyraz władze Reykjavíku, przekazując bezpłatnie działkę pod budowę meczetu oraz ośrodka kultu pogańskiego – świątynia Ásatrú będzie oddawała cześć starożytnym bogom, takim jak Odyn, Thor, Frigg i Baldur. Ásatrú jest obecnie drugą po chrześcijaństwie najbardziej praktykowaną religią, liczącą ok. 7 tys. wyznawców. Odwołuje się ona do współczesnego indywidualizmu, jednocześnie promując wartości, takie jak: uczciwość, tolerancja i szacunek dla środowiska naturalnego. Ta widoczna tolerancja różnorodności kulturowej może mieć związek z tym, że Islandia ma wysoki wskaźnik wykształcenia, a edukacja odgrywa istotną rolę w kształtowaniu bardziej tolerancyjnych postaw¹⁰. Islandia szczyli się największą liczbą przeczytanych książek w przeliczeniu na jednego mieszkańca (Islandczycy czytają średnio 2,4 książki miesięcznie¹¹) oraz rekordowym w skali świata odsetkiem pisarzy (1 na 10 Islandczyków publikuje książkę¹²). Wysoki poziom edukacji kształtuje krytyczne myślenie i wpływa na przestrzeganie norm społecznych, co pomaga w utrzymaniu porządku i bezpieczeństwa publicznego.

Silna spójność społeczna, wysoki standard życia, efektywny system edukacji i prawny oraz rozbudowana polityka socjalna i niewielkie różnice społeczno-ekonomiczne między mieszkańcami tworzą środowisko, które sprzyja niskiemu poziomowi przestępczości (Islandia jest jednym z krajów o najniższej przestępczości na świecie). Naturalnym ograniczeniem niektórych rodzajów przestępczości (np. zorganizowanej przestępczości transnarodowej) jest położenie geograficzne Islandii. Izolacja ta sprzyja również kontroli i monitorowaniu przepływu ludzi do i z kraju. Przystępczość uliczna, taka jak kradzieże czy napady jest rzadkością¹³.

¹⁰ R. Inglehart, C. Welzel, *Changing Mass Priorities: The Link between Modernization and Democracy*, „Perspectives on Politics”, 2010, nr 2, s. 551–567; M. Coenders, P. Scheepers, *The effect of education on nationalism and ethnic exclusionism: An international comparison*, „Political Psychology”, 2003, nr 2, s. 313–343; *Breaking the gridlock: Reimagining cooperation in a polarized world*, Human Development Report 2023–2024.

¹¹ *One third of the Icelandic nation reads books every day*, Icelandic Literature Center, <https://www.islit.is>, 29.11.2022 (3.06.2024).

¹² *Most published writers per capita*, Guinness World Records, <https://www.guinnessworldrecords.com>, 14.10.2013 (3.06.2024).

¹³ Warto przypomnieć, że w 2022 roku doszło do bezprecedensowego zdarzenia. Islandia stanęła w obliczu pierwszego przejawu działalności terrorystycznej. Zatrzymano grupę osób w związku z zorganizowaniem ataku na parlament i Policję. Pojawiły się wówczas obawy dotyczące potencjału przyszłych ataków terrorystycznych na terenie kraju. Było to spowodowane pojawieniem się organizacji neonazistowskiej – Nordyckie-

Policja cieszy się dużym zaufaniem i szacunkiem wśród mieszkańców, a jej działania są przejrzyste i dobrze oceniane przez społeczeństwo. Warto podkreślić, iż islandzcy policjanci nie noszą na co dzień broni. Zamiast tego są wyposażeni w inne środki przymusu, takie jak pałki, kajdanki czy gaz pieprzowy (jedyni funkcjonariusze, którzy mogą nosić broń palną, należą do specjalnej jednostki zwanej Oddziałem Wikingów). Taka praktyka jest możliwa dzięki niskiemu wskaźnikowi przestępczości oraz wysokiemu poziomowi zaufania społecznego do organów ścigania. Obywatele postrzegają Policję jako instytucję przyjazną dlatego, że angażuje się w działania na rzecz społeczności lokalnej, takie jak: programy edukacyjne, inicjatywy prewencyjne czy współpraca z organizacjami społecznymi. Policjanci często znają osobiście mieszkańców, co sprzyja budowaniu zaufania i pozytywnych więzi (Policja prowadzi konto na Instagramie, gdzie codziennie relacjonuje spotkania funkcjonariuszy z mieszkańcami). Na tym tle należy zaznaczyć, że liczba cywilów – posiadaczy broni w Islandii – jest duża. Szacuje się, że w ich rękach znajduje się ok. 90 tys. sztuk broni palnej, ale broń ta jest kupowana raczej do celów sportowych czy myśliwskich niż do samoobrony. Islandia, mimo że ma relatywnie wysoką liczbę posiadaczy broni w przeliczeniu na mieszkańca (zajmuje 12. miejsce na świecie pod względem legalnego posiadania broni przez cywilów¹⁴), to charakteryzuje się niskim poziomem zdarzeń z użyciem broni. Surowe przepisy¹⁵, rygorystyczne kontrole i kultura odpowiedzialnego posiadania broni przyczyniają się do utrzymania wysokiego poziomu bezpieczeństwa publicznego.

Silna i zróżnicowana gospodarka Islandii zapewnia bezpieczeństwo ekonomiczne zarówno na poziomie indywidualnym, jak i narodowym. Opiera się ona na kilku sektorach, takich jak: turystyka, rybołówstwo, produkcja aluminium, energia odnawialna i innowacje technologiczne. Stabilność makroekonomiczna, inwestycje w edukację i zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi są zasadniczymi elementami kształtującymi bezpieczeństwo gospodarcze kraju. W 2023 roku przychody Is-

go Ruchu Oporu (*Nordic Resistance Movement*), która stawia sobie za cel zbudowanie republiki socjalizmu narodowego w regionie nordyckim. W rezultacie doszło do pogorszenia się sytuacji bezpieczeństwa w Islandii i spadku jej notowań w rankingach bezpiecznych państw z pierwszego miejsca na trzecie.

¹⁴ *Gun Ownership by Country 2024*, World Population Review, <https://worldpopulationreview.com>, 1.06.2024 (3.06.2024).

¹⁵ Aby posiadać broń, obywatele muszą uzyskać licencję. Proces jej uzyskania jest rygorystyczny i obejmuje szczegółowe sprawdzenie przeszłości kryminalnej, zdrowia psychicznego i fizycznego oraz wiedzy na temat bezpiecznego posługiwania się bronią. Ponadto kroki prowadzące do posiadania broni obejmują badanie lekarskie i egzamin pisemny.

landii z eksportu oparły się na czterech głównych filarach: turystyce (32,5%), rybołówstwie (18,3%), produkcji aluminium (17,6%) i usługach pozaturystycznych (17%). Eksport pozostałych wyrobów przemysłowych stanowił kolejne 10,4% ogółu przychodów z eksportu, a eksport towarów różnych (np. produktów rolnych) pozostałe 4%¹⁶.

Turystyka zdywersyfikowała islandzką gospodarkę, która – jak wspomniano – historycznie opierała się na rybołówstwie i przemyśle aluminium. Po kryzysie finansowym w 2008 roku turystyka stała się jednym z głównych filarów odbudowy gospodarczej Islandii. W 2010 roku Islandię odwiedziło około 500 tys. turystów, a w 2018 roku liczba ta wzrosła do około 2,3 mln. Państwo to obecnie przyciąga miliony zwiedzających rocznie¹⁷ (w 2023 roku – po spadku w latach 2020–2022 spowodowanym przez pandemię – Islandię odwiedziło 2,2 mln turystów¹⁸) dzięki niezwykłym krajobrazom, gejzerom, wodospadom, lodowcom, wulkanom i zorzy polarnej. Generuje ona znaczące dochody (udział turystyki w PKB w 2023 roku wyniósł 8,8% i nigdy dotychczas nie był większy; dla porównania w 2022 roku było to 7,5% i około 8,2% w latach 2016–2019) i tworzy miejsca pracy w sektorach takich jak: hotelarstwo, gastronomia, transport i usługi związane z obsługą turystów¹⁹.

Nieziemiennie jednym z najważniejszych sektorów gospodarki Islandii jest rybołówstwo, które generuje obecnie 7–8% PKB. Nim ustąpiło miejsca turystyce, przez wieki było głównym źródłem dochodów oraz kształtowało gospodarkę i politykę morską Islandii. Kontrola nad własnymi zasobami rybnymi stała się kluczowym elementem jej bezpieczeństwa ekonomicznego. To państwo, z najczystsza na świecie wodą, łowi ok. 1,5 mln ton ryb rocznie i jest światowym liderem w zrównoważonym rybołówstwie – zarządza zasobem ryb poprzez monitorowanie i kwoty połowowe²⁰. Islandzkie Odpowiedzialne Zarządzanie Rybołówstwem (*Iceland Responsible Fisheries Management, IRFM*) to program certyfikacji i zarządzania zasobami rybołówstwa w Islandii. Program ten odgrywa kluczową rolę w promowaniu zrównoważonego rybołówstwa i zapewnianiu, że zasoby rybne są wykorzystywane w sposób odpowiedzialny, z poszanowaniem ich środowiska naturalnego.

¹⁶ J.B. Bentsson, *Surge in services export revenues*, Islands Banki, <https://www.islandsbanki.is>, 23.02.2024 (3.06.2024).

¹⁷ *Travel and tourism in Iceland – statistics & facts*, Statista, <https://www.statista.com>, 1.06.2024 (3.06.2024).

¹⁸ J.B. Bentsson, *Will tourist numbers rise this year?*, Islands Banki, <https://www.islandsbanki.is>, 23.02.2024 (13.06.2024).

¹⁹ *The share of tourism in GDP at an all-time high*, Statistics Iceland, <https://www.statice.is>, 17.04.2024 (13.06.2024).

²⁰ *Total catch in 2023*, Statistics Iceland, <https://statice.is>, 31.01.2024 (13.06.2024).

Bezpieczeństwo ekologiczne i energetyczne Islandii wynika z jej zaawansowanego podejścia do zarządzania zasobami naturalnymi, ochrony środowiska oraz promowania odnawialnych źródeł energii. Dzięki temu nie tylko chroni swoje unikatowe ekosystemy, ale również stanowi przykład dla innych państw. Państwo to jest niemal w pełni niezależne energetycznie dzięki wykorzystaniu zasobów geotermalnych i hydroenergetycznych. Produkcja energii z tych źródeł zapewnia stabilne i tanie dostawy energii, zmniejsza zależność od importowanych paliw kopalnych (energia geotermalna jest wykorzystywana do produkcji elektryczności i ciepła, co czyni Islandię liderem w zakresie odnawialnych źródeł energii; dostarcza także tanią, ekologiczną energię dla mieszkańców i przemysłu) i jest istotnym elementem bezpieczeństwa energetycznego i ekonomicznego państwa²¹. Polityka energetyczna Islandii wpływa na bezpieczeństwo kraju w kilku aspektach:

- gospodarczym – uniezależnienie się od importu paliw kopalnych chroni gospodarkę Islandii przed wahaniami cen na światowych rynkach energii, co zapewnia większą stabilność finansową. Ponadto niskie koszty energii przyciągają inwestycje zagraniczne w energochłonne gałęzie przemysłu, takie jak produkcja aluminium oraz centra przetwarzania danych. Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii wspiera zrównoważony rozwój gospodarczy. Sektor energetyczny generuje bowiem znaczące przychody, które mogą być reinwestowane w infrastrukturę, edukację i badania naukowe;
- ekologicznym – zrównoważone zarządzanie zasobami geotermalnymi i wodnymi pomaga chronić środowisko naturalne i unikatowe ekosystemy Islandii, a korzystanie z odnawialnych źródeł energii redukuje emisję gazów cieplarnianych (Islandia jest uznawana za jedno z najczystszych państw świata²²);
- społecznym – dostęp do taniej i ekologicznej energii obniża koszty życia, a poprzez to przyczynia się do wysokiej jakości życia mieszkańców Islandii;

²¹ Islandia jest największym producentem energii elektrycznej na 1 mieszkańca na świecie. Kraj słynie z gorących źródeł, gejzerów i wulkanów. Islandia uzyskuje niemal 100% energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych – spadającej wody, ciepła ziemi i siły wiatru. Obecnie energia geotermalna stanowi około 70% zużycia energii w kraju. 39% energii geotermalnej jest wykorzystywane do wytwarzania energii elektrycznej, 45% do ogrzewania budynków, co wynosi 90% miejskich potrzeb grzewczych kraju. *The Icelandic Economy Current State, Recent Developments and Future Outlook*, The Iceland Chamber of Commerce, July 2015.

²² Islandia ma na celu osiągnięcie neutralności węglowej przed 2040 rokiem i ograniczenie emisji gazów cieplarnianych o 40% do 2030 roku. Zob.: *Climate change*, Government of Iceland, <https://www.government.is>, 1.10.2020 (10.06.2024).

- politycznym – neutralność energetyczna i brak zależności od importu paliw kopalnych zmniejszają podatność na geopolityczne napięcia i konflikty.

Ważną determinantą bezpieczeństwa Islandii jest technologia, która odgrywa kluczową rolę w walce z siłami natury w kraju, wspierając monitorowanie, przewidywanie, zarządzanie i reagowanie na różnorodne zagrożenia środowiskowe, m.in. zwiększa skuteczność zarządzania zagrożeniami związanymi z surowymi warunkami naturalnymi. Dzięki zaawansowanym technologiom²³ państwo to jest w stanie skutecznie chronić swoją infrastrukturę krytyczną, monitorować i reagować na zagrożenia naturalne. Islandia korzysta z zaawansowanych systemów wczesnego ostrzegania, które monitorują aktywność sejsmiczną i wulkaniczną. Dzięki temu możliwe jest szybkie reagowanie na potencjalne zagrożenia. Jest to niezwykle istotne wobec faktu, że największym zagrożeniem w Islandii jest przyroda²⁴. Do klęsk żywiołowych wysokiego ryzyka należą: erupcje wulkanów, trzęsienia ziemi, powodzie (spowodowane topnieniem lodowców i wysokimi falami oceanicznymi), lawiny śnieżne i osunięcia ziemi, burze śnieżne i ekstremalne warunki pogodowe. Wydarzenia o dużym ryzyku to: pandemie grypy, wypadki (na lądzie, morzu i w powietrzu) oraz awarie infrastruktury krytycznej²⁵. Islandzkie władze i służby ratownicze są dobrze przygotowane do zarządzania tymi ryzykami, stosując zaawansowane systemy monitoringu, ostrzeżeń oraz edukację społeczną, co pomaga minimalizować zagrożenia i zapewnić bezpieczeństwo mieszkańców oraz turystów. Edukowanie na temat zagrożeń naturalnych i sposobów radzenia sobie z nimi stanowi integralny element polityki bezpieczeństwa Islandii²⁶.

²³ Całkowite wydatki na badania i rozwój w 2022 roku wyniosły 101 mld ISK (723 392 057 dolarów), co stanowi równowartość 2,66% PKB Islandii. Zob.: *Decreased relative expenditure on research and development of GDP*, Statistics Iceland, <https://www.statice.is>, 15.01.2024 (13.06.2024).

²⁴ W 2016 roku przeprowadzono badania na temat postrzegania zagrożeń dla bezpieczeństwa indywidualnego i narodowego. Wyniki pokazały, że islandzka opinia publiczna ma ograniczone obawy o zagrożenia militarne dla państwa i postrzega większość zagrożeń dla bezpieczeństwa kraju jako wynikające z zagrożeń naturalnych i zmian w środowisku naturalnym, oprócz niestabilności ekonomicznej i niepewności finansowej. Zob.: S. Bára Ómarsdóttir, *Risks and threats in a small state: Icelanders' perceptions of security*, University of Iceland Policy brief no. 9, June 26, 2018.

²⁵ S. Kaldal, *Assessing Emergency Capacity – Emergencies in Iceland's Search And Rescue Region*, Department of Fire Safety Engineering and Systems Safety Lund University, Sweden Brandteknik och Riskhantering Lunds Tekniska Högskola Lunds Universitet Report 5322, Lund 2010.

²⁶ Zob.: G. Johannesdóttir, *National Risk Assessment for Iceland Executive. Summary*, Department Of Civil Protection and Emergency Management The National Com-

Należy podkreślić, iż surowe i dynamiczne warunki naturalne stanowią zarówno zagrożenia, jak i wyzwania dla bezpieczeństwa Islandii. Państwo to – paradoksalnie – może oczekiwać pewnych korzyści ze zmian klimatu (wyższe temperatury mogą wydłużyć sezon wegetacyjny, co umożliwi uprawę większej liczby roślin i poprawi plony. To zaś może prowadzić do większej samowystarczalności żywnościowej; łagodniejsze zimy i dłuższe okresy ciepła mogą sprzyjać rozwojowi turystyki i rolnictwa, co może przynieść korzyści ekonomiczne). Niezwykła przyroda przyciąga turystów, ale jednocześnie wymaga sprawnego i skutecznego zarządzania ryzykiem i bezpieczeństwem turystów.

Pomimo zagrożeń związanych z ekstremalnymi warunkami pogodowymi i aktywnością geologiczną położenie geograficzne Islandii ma pozytywny wpływ na jej mieszkańców – geograficzna izolacja i ekstremalne siły natury ukształtowały bowiem społeczeństwo, które charakteryzują bliskie relacje rodzinne, silne poczucie tradycji oraz ścisła więź z przyrodą. Niskie zaludnienie i mała ilość przemysłu ciężkiego sprawiają, że powietrze i woda w Islandii są wyjątkowo czyste, co pozytywnie oddziałuje na zdrowie i jakość życia mieszkańców²⁷. Mała społeczność Islandii jest zintegrowana, a to sprzyja silnym więziom społecznym i wysokiemu poziomowi zaufania między mieszkańcami. Nie jest zatem zaskoczeniem fakt, że Islandia zajmuje wysokie lokaty także na liście najszcześniejszych państw świata (w 2024 roku zajęła 3. miejsce po Finlandii i Danii)²⁸.

Od finansowego krachu do najbezpieczniejszego państwa na świecie

Islandia dotkliwie odczuła skutki kryzysu, który nastąpił jesienią 2008 roku. Stworzył on poważne zagrożenie dla jej stabilności gospodarczej, społecznej i politycznej, a co za tym idzie, tożsamości narodowej i suwerenności. W ciągu tygodnia Islandia z jednego z najbogatszych krajów na świecie stała się niemal bankrutem. Kiedy pod koniec

missioner of The Icelandic Police, 2011; por.: D.K. Bird [i in.], *Crisis Coordination and Communication During the 2010 Eyjafjallajökull Eruption* [w:] *Advances in Volcanology*, red. K. Nemeth, Berlin, Heidelberg 2017, s. 1–18.

²⁷ W 2022 r. średnia długość życia w Islandii wynosiła 83,8 lat dla kobiet i 80,9 lat dla mężczyzn, zob.: E.H. Dyvik, *Average life expectancy at birth in Iceland from 2010 to 2022, by gender*, Statista, <https://www.statista.com>, 4.06.2024 (13.06.2024). Dla porównania w Polsce było to odpowiednio: 81,1 i 73,4.

²⁸ *Happiest Countries in the World 2024*, World Population Review, <https://worldpopulationreview.com>, 1.06.2024 (13.06.2024).

2007 roku Lehman Brothers (amerykański bank inwestycyjny) ogłosił upadłość, rynek kredytów krótkoterminowych został gwałtownie ograniczony, a wraz z nim źródło finansowania trzech największych islandzkich banków (Glitnir, Landsbanki i Kaupthing)²⁹. Banki stały się niewypłacalne, a ich długi były tak duże, że rząd Islandii nie mógł ich uratować. Okazało się, że wiarytelności są 10-krotnie większe niż roczny islandzki PKB. Rząd przejął kontrolę nad bankami, a gospodarkę ogłoszono w stanie „narodowego bankructwa”³⁰. Miało to konsekwencje dla gospodarstw domowych, przedsiębiorstw, sektora publicznego i wywołało efekt domina na islandzkiej giełdzie, która załamała się aż do 90-procentowego spadku. Kryzys miał głęboki wpływ na gospodarkę – nastąpiła dewaluacja islandzkiej korony, spadła aktywność gospodarcza (PKB spadł o 6,5% w 2009 roku i o 4% w 2010 roku), a bezrobocie wzrosło do 9–10% (dla porównania w 2008 roku stopa bezrobocia wynosiła 2,95%)³¹. Upadek korony doprowadził do gwałtownego wzrostu inflacji, która w styczniu 2009 roku osiągnęła najwyższy poziom – 18,6%. To znacznie podniosło koszty życia Islandczyków i spotęgowało społeczny niepokój³².

Kraj został zmuszony zwrócić się do Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) o pomoc finansową, w efekcie czego otrzymał pożyczkę w wysokości 2,1 mld dolarów. To wsparcie pomogło w stabilizacji gospodarki i przywróceniu zaufania międzynarodowych rynków finansowych do Islandii. Szukano również pomocy poprzez apele do nordyckich sąsiadów. W listopadzie 2008 roku ministrowie finansów krajów nordyckich wydali oświadczenie, w którym zobowiązali się wesprzeć Islandię w jej walce z kryzysem. Kraje nordyckie poparły ponadto jej wnioski o pożyczkę z MFW, podjęły wspólnie decyzję o uzupełnieniu tego wsparcia dodatkową pożyczką w wysokości 2,5 mld dolarów,

²⁹ Islandzkie banki szybko się rozwijały i prowadziły agresywną ekspansję zagraniczną, zwłaszcza w sektorze nieruchomości i finansowym. Opierała się ona na pożyczkach i emisjach obligacji, co doprowadziło do ich nadmiernego zadłużenia. Model biznesowy sprowadzał się do pożyczania pieniędzy od Brytyjczyków i Holendrów i lokowania ich w wysokodochodowe amerykańskie obligacje hipoteczne. Banki (obciążone toksycznymi aktywami) zdobyły ekspozycję na rynek kredytów hipotecznych subprime w Stanach Zjednoczonych i inne zagraniczne aktywa o wątpliwej jakości.

³⁰ G. Zoega, *Iceland's Financial Crisis: An Economic Perspective* [w:] *Iceland's Financial Crisis. The Politics of Blame, Protest, and Reconstruction*, red. V. Ingimundarson, P. Urfalino, I. Erlingsdóttir, London 2016.

³¹ *Economic Indicators*, Central Bank of Iceland, <https://www.cb.is>, 1.09.2008 (3.06.2024).

³² S. Ólafsson, *Iceland's Financial Crisis and Level of Living Consequences*, Working Paper no. 3: 2011, Þjóðmálastofnun Social Research Centre, University of Iceland December 2011.

a Nordycka Rada Ministrów (NRM) zobowiązała się do pomocy Islandii, oferując 14 mln DKK (2 mln dolarów). Powołano Komitet Wyższych Urzędników do monitorowania realizacji programu stabilizacyjnego MFV oraz koordynacji działań w celu zapewnienia, że Islandia odzyskuje ekonomiczną równowagę. Podobnych przykładów finansowego wsparcia ze strony różnych nordyckich instytucji było wiele. Co więcej, obywatele państw regionu poczuli silną potrzebę, aby wyrazić solidarność z mieszkańcami tego kraju. Na przykład Nordic Association w Norwegii wyprodukował naklejki z hasłem „Nordyccy Przyjaciele Islandii” (*Nordic Friends of Iceland*). Wszystkie pieniądze ze sprzedaży zostały przeznaczone na pomoc dzieciom i młodzieży z Islandii. Kampania ta była symbolicznym i zarazem bardzo znaczącym gestem, który pomógł w budowaniu solidarności i wsparcia między państwami nordyckimi w trudnym dla Islandii czasie³³.

Ważną rolę w wychodzeniu z kryzysu odegrali mieszkańcy Islandii. Na przełomie 2008 i 2009 roku miała miejsce tak zwana „rewolucja garnków i patelni”, jako społeczna odpowiedź na kryzys finansowy i upadek systemu bankowego kraju. Była to seria masowych protestów przeciwko rządowi, bankom i całemu establishmentowi politycznemu, która pokazała siłę społeczeństwa obywatelskiego i jego zdolność do wpływania na politykę i gospodarkę kraju. Obywatele domagali się reform demokratycznych, zwłaszcza w zakresie rewizji islandzkiej konstytucji, dymisji przywódców politycznych i bankierów odpowiedzialnych za kryzys³⁴. Kryzys finansowy poważnie nadszarpał zaufanie społeczeństwa do polityków i instytucji finansowych. Obywatele obwiniali rządzących za niewłaściwe zarządzanie gospodarką i brak nadzoru nad bankami. W odpowiedzi na niezadowolenie społeczne doszło do zmian w rządzie, a następnie przedterminowych wyborów³⁵. Nowe przywództwo polityczne skupiło się na przejrzystości, odpowiedzialności i reformach mających na celu odbudowanie zaufania do instytucji publicznych. Protesty zapewniły nadchodzącemu lewicowemu rządowi koalicyjnemu przestrzeń polityczną do ścigania bankierów i urzędników państwowych. Gdy banki utraciły płynność finansową, rząd Islandii początkowo chciał przejąć wszystkie długi bankierów i obciążyć nimi obywateli. Jednak Islandczycy w referendum zdecydowanie się sprzeciwili ratowaniu banków. W kwietniu 2010 roku komisja śledcza badająca upadek sektora

³³ J. Grzela, *Plaszczyzny i kierunki współpracy nordyckiej*, Kielce 2014, s. 40.

³⁴ J.G. Bernburg, *Economic Crisis and Mass Protest, The Pots and Pans Revolution in Iceland*, New York 2016.

³⁵ Skutki polityczne doprowadziły do rezygnacji premiera Geira Haarde na początku 2009 roku i utworzenia nowego rządu koalicyjnego, na którego czele stanęła Jóhanna Sigurðardóttir, pierwsza kobieta-premier Islandii.

finansowego opublikowała raport, w którym ujawniono szereg wątpliwych praktyk biznesowych i stwierdzono, że zarówno banki, jak i prominentne osoby spekulowały na giełdzie pożyczonymi środkami. Winy w kryzysie postawiono przed sądem. Na kary więzienia skazano wielu bankierów, urzędników, członków rządu i biznesmenów. W 2012 roku sąd orzekł, że były premier Geir H. Haarde dopuścił się zaniedbania, ponieważ na kilka miesięcy przed upadkiem nie poinformował swojego gabinetu o trwającym kryzysie bankowym. Prawdopodobnie najbardziej znaczącym rezultatem „rewolucji garnków i patelni” była decyzja parlamentu o przygotowaniu nowej konstytucji, co zaowocowało procesem powszechnie chwalonym za jego przejrzystość i inkluzywność i obejmującym elementy *crowdsourcingu*³⁶. Podejście to było przełomowym eksperymentem. Pokazano bowiem, jak można wykorzystać narzędzia cyfrowe i zaangażowanie społeczne, aby stworzyć bardziej włączający i reprezentatywny proces konstytucyjny. Pomimo przeszkód politycznych, które uniemożliwiły przyjęcie nowej konstytucji, inicjatywa jest godnym uwagi przykładem procesu tworzenia ustawy zasadniczej³⁷.

Kryzys finansowy zwiększył obawy Islandii o bezpieczeństwo gospodarcze i stabilność polityczną. Wpłynęło to na decyzję władz kraju o rozpoczęciu negocjacji w sprawie przystąpienia do Unii Europejskiej (UE). W lipcu 2009 roku Islandia złożyła formalny wniosek o przyjęcie do UE. Jednak od początku proces akcesyjny napotykał bariery. Do czasu wybuchu kryzysu finansowego w Islandii nie toczono debat na temat integracji z UE, głównie ze względu na odrzucenie unijnej polityki połowowej. Po przystąpieniu do Unii Islandia musiałaby nie tylko dzielić się swoimi łowiskami, lecz także dostosować do unijnych wielkości połowów. Z tych powodów negocjacje z UE napotkały silny sprzeciw wewnętrzny, w efekcie czego w styczniu 2013 roku rząd Islandii zawiesił rozmowy akcesyjne. Jako powód podano wybory, w których, według sondaży, miały zwyciężyć partie sceptyczne wobec członkostwa Islandii

³⁶ W proces tworzenia konstytucji zostali włączeni wszyscy Islandczycy. Proces konstytucyjny obejmował trzy oryginalne elementy. W pierwszym etapie powołano zgromadzenie ludowe składające się z 950 losowo wybranych obywateli w celu sformułowania ogólnych zasad. Następnie komisja złożona z 25 osób, wybrana z puli 522 Islandczyków, przystąpiła do pisania nowej konstytucji, prosząc o opinie m.in. za pośrednictwem mediów społecznościowych. W październiku 2012 roku ostateczny projekt konstytucji został poddany niewiążącemu referendum, w którym poparło go około 2/3 głosujących. Jednak, gdy nowy projekt konstytucji dotarł do parlamentu, proces jego przyjęcia został zatrzymany w wyniku sprzeciwu wobec niego Partii Postępu i Partii Niepodległości, które miały zastrzeżenia co do procesu jego powstania, jak i treści nowej konstytucji.

³⁷ T. Gylfason, *From Collapse to Constitution: The Case of Iceland*, Cesifo Working Paper No. 3770 Category 2: Public Choice Original Version: March 2012 This Version: June 2012.

w unijnych strukturach. Premier Jóhanna Sigurðardóttir poinformowała, że rozmowy z Brukselą zostały wstrzymane, ponieważ nie uda się ich sfinalizować przed wyborami, których datę wyznaczono na 27 kwietnia 2013 roku. Wybory wygrały dwie centroprawicowe i eurosceptyczne partie polityczne, które utworzyły rząd. W maju 2013 roku nowy premier, Sigmundur Gunnlaugsson, ogłosił wstrzymanie rozmów dotyczących przystąpienia do UE do czasu referendum, w którym Islandczycy mieli wypowiedzieć się, czy kontynuować negocjacje akcesyjne (jednak referendum w tej sprawie jak dotąd się nie odbyło)³⁸. Członkostwo w UE mogło przynieść pewne korzyści w kontekście radzenia sobie z kryzysem finansowym, takie jak: dostęp do funduszy, stabilizacja waluty oraz zwiększenie zaufania rynków. Islandczycy obawiali się jednak, że wiązałoby się to również z kosztami i utratą suwerenności, szczególnie w kluczowym dla Islandii sektorze – rybołówstwie. Odrzucenie członkostwa było wynikiem ich obaw o zachowanie tożsamości narodowej, autonomii, niezależności ekonomicznej oraz kontroli nad zasobami naturalnymi.

Islandia ostatecznie zdecydowała się na samodzielne działania naprawcze. W związku z tym:

- zrestrukturyzowano system bankowy, oddzielając działalność krajową banków od zobowiązań zagranicznych;
- znacjonalizowano banki, a depozyty zagwarantowano tylko obywatelom Islandii (brytyjscy i holenderscy obywatele oszczędzający w islandzkich bankach stracili wszystkie swoje pieniądze – łącznie wartość 4 mld euro)³⁹;
- wprowadzono różne środki redukcji zadłużenia dla gospodarstw domowych i przedsiębiorstw. Obejmowały one restrukturyzację kredytów, częściowe umorzenie długów oraz programy pomocowe mające na celu zmniejszenie obciążeń finansowych obywateli;
- wdrożono kompleksowe reformy prawne i regulacyjne, aby zapewnić większy nadzór nad sektorem finansowym i zapobiec przyszłym kryzysom. Obejmowało to utworzenie niezależnego Urzędu Nadzoru Finansowego i zaostrzenie przepisów bankowych⁴⁰.

³⁸ *Summary of findings Status of the accession negotiations*, Government of Iceland, <https://www.government.is>, 12.07.2014 (20.06.2024).

³⁹ Trybunał EFTA orzekł, że rząd Islandii nie musi refundować strat obywatelom innych krajów. Zob.: *An action against the Iceland was brought before the EFTA Court on 15 December 2011 by the EFTA Surveillance Authority*, E-16/11 EFTA Surveillance Authority v Iceland, EFTA Court, <https://eftacourt.int>, 15.12.2011 (20.06.2024).

⁴⁰ *Ragnarök: Iceland's Crisis, its Successful Stabilization Program, and the Role of the IMF*, Poul M. Thomsen, Director, European Department, International Monetary Fund Harpa Conference Center, Reykjavik, September 15, 2018.

Islandia szybko i skutecznie poradziła sobie z kryzysem. Kilka czynników przyczyniło się do tego sukcesu:

- nietypowa droga wyjścia z kryzysu – Islandia podjęła decyzję o pozwoleniu bankom na upadłość zamiast ich ratowania, co było niekonwencjonalnym krokiem (w porównaniu z innymi państwami)⁴¹; co więcej, unikała drastycznych cięć budżetowych, które były typowe dla polityki oszczędnościowej w innych krajach dotkniętych kryzysem;
- silna demokracja – transparentność i odpowiedzialność rządu były kluczowe dla odbudowy zaufania społecznego – szybkie demokratyczne reakcje, takie jak referendum w sprawie spłaty długów wobec Wielkiej Brytanii i Holandii, wzmocniły zaufanie społeczne;
- wsparcie międzynarodowe – pomoc ze strony MFW i państw nordyckich była kluczowa w stabilizacji sytuacji.

Wiosną 2010 roku gospodarka Islandii nabrała rozpędu i nastąpiło ożywienie⁴². Początkowo wzrost był słaby i nierówny, ale stopniowo zaczął nabierać tempa, między innymi dzięki znacznej poprawie handlu oraz boomowi turystycznemu, który nastąpił po erupcji wulkanu Eyjafjallajökull w 2010 roku. Choć erupcja spowodowała poważne zakłócenia w ruchu lotniczym w Europie, przyniosła także duże zainteresowanie Islandią, jako niezwykle ciekawym celem turystycznym. Dla wielu osób z zagranicy było to pierwsze spotkanie z krainą lodu i ognia. Wycieczki wulkaniczne, wizyty na lodowcach i kąpiele w gorących źródłach stały się popularnymi atrakcjami. Przychody z turystyki znacząco przyczyniły się do stabilizacji ekonomicznej. Słabsza waluta pobudziła islandzki eksport, szczególnie w przemyśle rybnym i aluminiowym. W tych sektorach popyt wzrósł ze względu na bardziej konkurencyjne ceny produktów islandzkich na rynku międzynarodowym. W sierpniu 2011 roku udało się zakończyć program pomocowy MFW (rząd przed czasem spłacił drugą transzę pożyczki). Pod koniec 2012 roku spadło bezrobocie i zmniejszył się deficyt budżetowy⁴³. Do 2017 roku PKB kraju osiągnął poziom sprzed kryzysu⁴⁴. Prezydent Grimsson wyjaśnił ten fenomen w następujący sposób: „Byliśmy wystarczająco mądrzy, aby nie postępo-

⁴¹ *IMF Survey: Iceland's Unorthodox Policies Suggest Alternative Way Out of Crisis*, International Monetary Fund, <https://www.imf.org>, 3.11.2011 (1.06.2024).

⁴² G. Magnusson, *Lessons from a small country in a financial crisis or Dr. Minsky and Mr. Ponzi in Iceland*, Working Paper Series, No. W10:03, 2010, University of Iceland, Institute of Economic Studies (IoES), Reykjavik.

⁴³ J. Lynam, *Iceland's 'tenacity' lifts economy out of crisis*, BBC News, <http://www.bbc.co.uk>, 7.01.2013 (3.06.2024).

⁴⁴ *OECD Economic Surveys: Iceland 2017*, OECD, <http://dx.doi.org>, 27.06.2017 (1.06.2024).

wać zgodnie z tradycyjnymi teoriami finansowymi Zachodu, obowiązującymi w ostatnich trzydziestu latach. Wprowadziliśmy mechanizmy kontrolujące kurs waluty, pozwoliliśmy upaść bankom, wsparliśmy najbiedniejszych i nie wprowadziliśmy żadnych drakońskich oszczędności⁴⁵.

Pomimo wybuchu kryzysu finansowego, a w jego następstwie załamania się gospodarki i radykalnej zmiany w krajobrazie politycznym Islandii, australijski Instytut Ekonomii i Pokoju, opracowując w 2008 roku *Global Peace Index*, uznał Islandię za najbezpieczniejsze państwo świata. Oparty został na poniższych czynnikach:

- stabilność polityczna – pomimo kryzysu gospodarczego instytucje polityczne Islandii pozostały stabilne. Pokojowe przekazanie władzy i wysiłki rządu mające na celu zaradzenie kryzysowi poprzez reformy i redukcję zadłużenia pomogły utrzymać stabilność;
- solidne ramy prawne – Islandia wdrożyła reformy prawne i regulacyjne, aby zapobiec przyszłym kryzysom. Środki te pomogły przywrócić zaufanie do instytucji finansowych i zarządzania państwem, zwiększając poczucie bezpieczeństwa obywateli;
- silna spójność społeczna – pomimo traumy spowodowanej krachem aktywność obywatelska utrzymywała się na wysokim poziomie, a Islandczycy nabrali większego zaufania do siebie nawzajem i do instytucji publicznych. To pomogło utrzymać stabilność społeczną i zapobiec wzrostowi przestępczości oraz niepokojom społecznym;
- społeczne wsparcie i praktyka państwa opiekuńczego – rząd pomimo kłopotów utrzymał rozbudowany system społecznego wsparcia, w tym opiekę zdrowotną, edukację, opiekę nad dziećmi, osobami starszymi i niepełnosprawnymi. Społeczne wsparcie było szeroko zakrojone i obejmowało różnorodne programy i usługi, które miały na celu zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego wszystkim obywatelom. System ten był (i jest) oparty na zasadach: solidarności, równości i inkluzji. To pozwoliło utrzymać wysoką jakość życia oraz poczucie bezpieczeństwa i dobrobytu obywateli.

Od 2008 roku Islandia jest niezmiennie klasyfikowana w czołówce *Global Peace Index*. Dokonana analiza treści dokumentów i systemowa pozwala stwierdzić, iż wysoka ocena bezpieczeństwa w Islandii nie jest wynikiem jednego czynnika – to wypadkowa wielu uwarunkowań. Islandia uzyskuje wysokie oceny ze względu na niski poziom przestępczości (w tym morderstw)⁴⁶, brak konfliktów zbrojnych, wysoki poziom

⁴⁵ S. Anderson, *Iceland's President says the country's new banks performing well*, The Banker, <https://www.thebanker.com>, 8.12.2010 (3.06.2024).

⁴⁶ Islandia ma jeden z najniższych wskaźników morderstw w Europie – w 2022 roku wynosił on 1,06. W latach 2010–2022 odnotowano niewielką liczbę morderstw rocz-

rozwoju i zaufania społecznego, stabilność polityczną oraz skuteczność służb publicznych i efektywne zarządzanie kryzysowe. Wysoką ocenę zdobywa ponadto transparentność działań instytucji publicznych i niski poziom korupcji. Nie bez znaczenia jest także wielkość i położenie tego państwa – Islandia jest geograficznie izolowana i ma małą populację, co zwiększa jej bezpieczeństwo. Omija ją jednak wiele zagrożeń, które występują w innych regionach świata, takich jak terroryzm czy zorganizowana przestępczość.

Zakończenie

Kryzys finansowy z 2008 roku wstrząsnął nie tylko islandzkim sektorem bankowym, gospodarką, ale również tkanką społeczną i bezpieczeństwem państwa. Wychodzenie Islandii z zapaści charakteryzowało się zdecydowanymi działaniami rządu, wsparciem międzynarodowym i znaczącymi reformami gospodarczymi. Reakcja była natychmiastowa, dzięki temu w krótkim czasie zdołano odbudować gospodarkę oraz ustabilizować sytuację społeczną i polityczną. Stabilizując sektor finansowy, wdrażając środki umorzenia długów i dywersyfikując gospodarkę, Islandii udało się nie tylko odzyskać siły, ale także zbudować bardziej odporne i dynamiczne podstawy gospodarcze. To wieloaspektowe podejście odegrało kluczową rolę w przekształceniu Islandii po kryzysie w stabilne i zamożne państwo. Skuteczność tych działań sprawiła, że nie tylko przetrwano kryzys i wynikające z niego zagrożenia, ale również

nie. W latach 2010–2019 nigdy nie doszło do więcej niż trzech morderstw rocznie. Jednak w 2020 roku pięć osób padło ofiarą morderstw na wyspie, co stanowi niezwykle wysoką liczbę w tym kraju. W 2022 roku na Islandii były cztery ofiary zabójstw. Odnawia się jednak stosunkowo wysoki wskaźnik zgłoszonych przypadków przemocy na tle seksualnym w porównaniu z innymi krajami europejskimi, co może również oznaczać, że Islandczycy mają większe zaufanie do swojego systemu sądownictwa, a ofiary przemocy seksualnej lub przemocy domowej w Islandii są mniej napiętnowane w społeczeństwie. Co więcej, w ostatnich latach liczba zgłoszonych brutalnych napaści nieznacznie wzrosła, lecz nadal jest niska jak na standardy europejskie. W 2013 r. wskaźnik zgłoszonych przestępstw związanych z przemocą na tle seksualnym w Islandii wyniósł prawie 230, ale w roku następnym spadł o prawie 100. Wskaźnik ten stopniowo rósł aż do 2019 r., by w 2020 r. spaść do 142,8. W 2021 r. osiągnął poziom 177 na 100 tys. mieszkańców. W kwietniu 2021 r. brutalne morderstwo powiązane z przestępczością zorganizowaną zszokowało skądinąd pokojowy kraj, co podkreśliło, że tego rodzaju przestępczość nie pozostaje obojętna na ten kraj. Zob.: C. Espinosa, *Homicide rate in Europe in 2022, by country (per 100,000 inhabitants)*, Statista, <https://www.statista.com>, 1.07.2024 (1.07.2024), por.: E.H. Dyvik, *Crime in Iceland – Statistics & Facts*, Statista, <https://www.statista.com>, 3.06.2024 (1.07.2024).

uczyniła to państwo jednym z najbezpieczniejszych miejsc na świecie, co potwierdzają różne rankingi, takie jak GPI. Niebagatelną rolę w tym procesie odegrali Islandczycy. Paradoksalnie, kryzys finansowy zwiększył zaangażowanie obywateli w procesy demokratyczne i pokazał, że pokojowe protesty mogą prowadzić do rzeczywistych i pożądanym zmian. To bez wątpienia świadczy o sile islandzkiego społeczeństwa i jego odpowiedzialności za los państwa.

Bibliografia

- An action against the Iceland was brought before the EFTA Court on 15 December 2011 by the EFTA Surveillance Authority*, E-16/11 EFTA Surveillance Authority v Iceland, EFTA Court, <https://eftacourt.int>, 15.12.2011 (20.06.2024).
- Anderson S., *Iceland's President says the country's new banks performing well*, The Banker, <https://www.thebanker.com>, 8.12.2010 (3.06.2024).
- Árnason Á., *Ingólfur Arnarson*, Reykjavík 2022.
- Bentsson J.B., *Surge in services export revenues*, Islands Banki, <https://www.islandsbanki.is>, 23.02.2024 (3.06.2024).
- Bentsson J.B., *Will tourist numbers rise this year?*, Islands Banki, <https://www.islandsbanki.is>, 23.02.2024 (13.06.2024).
- Bernburg J.G., *Economic Crisis and Mass Protest, The Pots and Pans Revolution in Iceland*, New York 2016.
- Bird D.K. [i in.], *Crisis Coordination and Communication During the 2010 Eyjafjallajökull Eruption*, [w:] *Advances in Volcanology*, red. K. Nemeth, Berlin, Heidelberg 2017.
- Climate change*, Government of Iceland, <https://www.government.is>, 1.10.2020 (10.06.2024).
- Coenders M., Scheepers P., *The effect of education on nationalism and ethnic exclusionism: An international comparison*, "Political Psychology", 2003, nr 2.
- Decreased relative expenditure on research and development of GDP*, Statistics Iceland, <https://www.statice.is>, 15.01.2024 (13.06.2024).
- Dyvik E.H., *Average life expectancy at birth in Iceland from 2010 to 2022, by gender*, Statista, <https://www.statista.com>, 4.06.2024 (13.06.2024).
- Dyvik E.H., *Crime in Iceland – Statistics & Facts*, Statista, <https://www.statista.com>, 3.06.2024 (1.07.2024).
- Economic Indicators*, Central Bank of Iceland, <https://www.cb.is>, 1.09.2008 (3.06.2024).
- Espinosa C., *Homicide rate in Europe in 2022, by country (per 100,000 inhabitants)*, Statista, <https://www.statista.com>, 1.07.2024 (1.07.2024).
- Grande D., *Rethinking Aluminum in Iceland's Economy: Balancing Risk and Reward*, Lehigh University Lehigh Preserve, <https://preserve.lib.lehigh.edu>, 1.01.2011 (13.05.2024).
- Grzela J., *Plaszczyzny i kierunki współpracy nordyckiej*, Kielce 2014.
- Gun Ownership by Country 2024*, World Population Review, <https://worldpopulationreview.com>, 1.06.2024 (3.06.2024).
- Gunnarsson G., *Icelandic Security Policy: Context and Trends*, "Cooperation and Conflict", 1982, vol. XVII, nr 3/4.

- Gylfason T., *From Collapse to Constitution: The Case of Iceland*, Cesifo Working Paper No. 3770 Category 2: Public Choice Original Version: March 2012 This Version: June 2012.
- Happiest Countries in the World 2024*, World Population Review, <https://worldpopulationreview.com>, 1.06.2024 (13.06.2024).
- Iceland Labor Force Participation Rate*, Trading Economics, <https://tradingeconomics.com>, 1.06.2024 (3.06.2024).
- IMF Survey: Iceland's Unorthodox Policies Suggest Alternative Way Out of Crisis*, International Monetary Fund, <https://www.imf.org>, 3.11.2011 (1.06.2024).
- Inglehart R., Welzel C., *Changing Mass Priorities: The Link between Modernization and Democracy*, „Perspectives on Politics”, 2010, nr 2.
- Johannesdóttir G., *National Risk Assessment for Iceland Executive. Summary*, Department Of Civil Protection and Emergency Management The National Commissioner of The Icelandic Police, 2011.
- Kaldal S., *Assessing Emergency Capacity – Emergencies in Iceland's Search And Rescue Region*, Department of Fire Safety Engineering and Systems Safety Lund University, Sweden Brandteknik och Riskhantering Lunds Tekniska Högskola Lunds Universitet Report 5322, Lund 2010.
- Lynam J., *Iceland's 'tenacity' lifts economy out of crisis*, BBC News, <http://www.bbc.co.uk>, 7.01.2013 (3.06.2024).
- Magnússon G., *Lessons from a small country in a financial crisis or Dr. Minsky and Mr. Ponzi in Iceland*, Working Paper Series, No. W10:03, 2010, University of Iceland, Institute of Economic Studies (IoES), Reykjavik.
- Most published writers per capita*, Guinness World Records, <https://www.guinnessworldrecords.com>, 14.10.2013 (3.06.2024).
- OECD Economic Surveys: Iceland 2017*, OECD, <http://dx.doi.org>, 27.06.2017 (1.06.2024).
- Ólafsson S., *Iceland's Financial Crisis and Level of Living Consequences*, Working Paper no. 3:2011, Þjóðmálastofnun Social Research Centre, University of Iceland December 2011.
- Ómarsdóttir S.B. *Risks and threats in a small state: Icelanders' perceptions of security*, University of Iceland Policy brief no. 9, June 26, 2018.
- One third of the Icelandic nation reads books every day*, Icelandic Literature Center, <https://www.islit.is>, 29.11.2022 (3.06.2024).
- Ragnarök: Iceland's Crisis, its Successful Stabilization Program, and the Role of the IMF*, Poul M. Thomsen, Director, European Department, International Monetary Fund Harpa Conference Center, Reykjavik, September 15, 2018.
- Summary of findings Status of the accession negotiations*, Government of Iceland, <https://www.government.is>, 12.07.2014 (20.06.2024).
- Szelągowska G., *Od kolonii do państwa niepodległego [w:] Islandia. Wprowadzenie do wiedzy o społeczeństwie i kulturze*, red. R. Chmykowski, W. Pessel, Warszawa 2009.
- The country's population was 383,726 at the beginning of 2024*, Statistics Iceland, <https://www.statice.is>, 1.03.2024 (13.05.2024).
- The Global Gender Gap Index 2023 rankings*, Global Gender Gap Report 2023, World Economic Forum, June 2023.
- The Icelandic Coast Guard "Always Prepared"*, The Icelandic Coast Guard, <chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.lhg.is>, 12.10.2007 (3.06.2024).

The Icelandic Economy Current State, Recent Developments and Future Outlook, The Iceland Chamber of Commerce, July 2015.

The share of tourism in GDP at an all-time high, Statistics Iceland, <https://www.statice.is>, 17.04.2024 (13.06.2024).

Total catch in 2023, Statistics Iceland, <https://statice.is>, 31.01.2024 (13.06.2024).

Travel and tourism in Iceland – statistics & facts, Statista, <https://www.statista.com>, 1.06.2024 (3.06.2024).

Zoega G., *Iceland's Financial Crisis: An Economic Perspective*, [w:] *Iceland's Financial Crisis. The Politics of Blame, Protest, and Reconstruction*, red. V. Ingimundarson, P. Urfalino, I. Erlingsdóttir, London 2016.

Back from the brink. How Iceland became the safest country in the world

Abstract

Iceland was hit hard by the 2008 financial crisis. It has created a serious threat to its economic, social and political stability, and, consequently, to its national identity and sovereignty. Iceland became almost bankrupt. At the same time, Iceland was recognized by the Australian Institute for Economics and Peace as the safest country in the world. The aim of the article is to answer the question: what makes Iceland consistently recognized as one of the safest countries in the world for over 15 years, both in military and non-military terms?

Keywords: Iceland, financial crisis, security